

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
У ЗАПОРІЗЬКІЙ ОБЛАСТІ

Національно-патріотичне виховання учнів на сучасному етапі державотворення

Доповідь на семінар-практикум голів методичних комісій класних керівників
професійно-технічних навчальних закладів області

Підготував:
Кириченко Віктор Анатолійович,
голова методичної комісії класних керівників
ДНЗ «Запорізьке вище професійне училище
«Моторобудівник»

Запоріжжя – 2015 р.

Ні для кого не секрет, що не можна виховати сучасного патріота своєї батьківщини без клопіткої щоденної роботи у тісній співдружності зі старшим поколінням, його досвіду та надбань держави, суспільства, родини. Саме ці головні аспекти закладені в основі національно-патріотичного виховання.

Ще з язичницьких часів на наших землях існував дуже зворушливий звичай: малюка, що тільки-но зіп'явся на ноги, старійшин роду брав на руки та ніс на могилу предків. Високо піднявши вгору промовляв: «Поглянь, цей красивий світ належить тобі. Шануй його», а коли ставив босі ноженята на могилу, що була зеленою та барвінком, ще урочистіше проголошував: «А це земля твоїх предків. Люби її і бережи».

Хіба що може бути кращим за цю естафету поколінь? І зайві тут будуть інші слова щодо патріотизму, прищеплення любові та гордості за свій рід, землю, рідний край.

Сьогодні ніхто вже не здійснює такого патріотичного обряду. Відходять в інші світи старші покоління українців, що були свідками та творцями історії далеких буремних років становлення України, голодомору, Великої Вітчизняної війни. Та залишається розкритою для всіх історія та німі свідки тих подій – обеліски, пам'ятники, музейні реліквії. І кожен маленький громадянин нашої України з молоком своєї матері переймає оту, сховану від людського ока, інформацію свого роду, своєї країни.

Після розпаду Радянського Союзу з його потужною системою ідеологічного виховання громадян, а особливо молоді, маятник виховного процесу хитнувся в інший бік, і цю справу було цілковито занедбано. Брак виробленої цілісної державної програми національно-патріотичного виховання підростаючого покоління так згубно відбився на значній частині останнього, що компенсувати ці втрати буде важко.

Чим вирізняється український патріотизм з-поміж інших, скажімо, від німецького, польського, російського чи французького? Насамперед тим, що він – творіння українського етносу, української нації, невіддільний від її генетичного коду, історії і ментальності. Самобутність і неповторність українського народу сто п'ятдесят років тому переконливо довів Микола Костомаров у відомій праці «Дві руські народності», наголосивши на історично й генетично сформовані відмінності українців у народній філософії, релігії, побуті, психофізичному розвитку, характері, у підходах до державотворення, у ставленні до інших народів. Український патріотизм через історичні обставини сформувався як визвольний і протестний, проникнутий духом нескореності, національної гордості, ідеями свободи, волі і власної державності.

Однак особливістю України, на відміну від, скажімо, сусідніх країн Польщі чи Росії, є те, що бездержавність, тривале перебування під чужою владою не лише породили в нашому народі неповагу до цієї влади та часом явну, а частіше – приховану непокору, а й досі зумовлюють нехтування тепер уже «своєю» владою. Водночас не лише українські скоробагатки, а й представники різних щаблів влади вже незалежної України часто-густо не усвідомлюють свого високого призначення, розуміють його не як служіння народу, з якого вийшли, а розглядають лише як нагоду до власного збагачення, чим дають численні підстави до саме таких почуттів.

Що означає бути українським патріотом сьогодні:

По-перше – бути свідомим, освіченим, моральним і активним громадянином України, піклуватися про інтереси та історичну долю країни, її міжнародний авторитет.

По-друге – з повагою ставитись до історичного минулого українського народу, до його мови, традицій, звичаїв і обрядів, до героїчних подвигів предків, берегти пам'ять про них. Адже героїзм є найвищим критерієм українського патріотизму і національної свідомості.

По-третє – палко любити Україну, виявляти готовність заради неї на самопожертву, самовіддано захищати її від зовнішніх та внутрішніх ворогів, сумлінно працювати для примноження здобутків української економіки, науки, культури і спорту.

Український патріотизм – це не пасивно-споглядальне явище, а діяльна й активна позиція у ставленні до проблем свого народу, Батьківщини і держави. Він невіддільний від почуття громадянської відповідальності за долю країни, за її майбутнє.

Важливим у національно-патріотичному вихованні є і формування патріотичної самосвідомості, яка проявляється у ставленні особистості до своєї нації, зацікавленні і повазі до історії українського народу, його традицій та звичаїв, шанобливому ставленні до національної спадщини народу, прагненні примножити його славу історію та традиції.

Патріотизм є багатоаспектним поняттям, фундаментальною духовно-моральною якістю, світоглядною і психологічною характеристикою особистості, духовно-моральним принципом її життєдіяльності. Він базується на системі знань, почуттів, понять, переконань, діяльності і визначає ставлення людини до себе, до своєї родини, свого народу й Батьківщини, їх історії і духовно-культурних надбань, готовність до праці в ім'я процвітання народу і країни. У соціально-психологічному контексті патріотизм є певною позицією особистості стосовно себе, свого народу і держави, яка інтегровано відображається у свідомості, самовизнанні і діяльнісно-практичній діяльності.

У патріотичному вихованні важливо правильно пов'язувати минуле і сучасне нашої країни, утверджуючи наступність кращих традицій поколінь. Якщо сильніше молодь буде відчувати зв'язок часу, минулого і майбутнього, зв'язок своїх особистих інтересів з інтересами Вітчизни, якщо більш здатна вона буде сприймати все краще, що створене попередніми поколіннями, і прогресивне, що принесла свобода, то краще вона буде уявляти свою роль у здійсненні завдань розбудови України, то вищим буде ступінь її усвідомлення патріотичної відповідальності.

Сьогодні навчально-виховна діяльність в освітніх закладах переповнена різноманітними програмами, проектами, дослідженнями, що іноді перевтомлюють і педагогів, і учнів. Проте з цього переліку ні в якому разі не можна викидати національно-патріотичну роботу з підростаючим поколінням.

Характерними недоліками стану національно-патріотичного виховання учнів ПТНЗ України, є :

по-перше - недостатнє використання змісту соціально гуманітарних дисциплін у навчально-виховному процесі;

по-друге – зневажливе ставлення значної частини учнів до цих дисциплін;
По-третє - недостатня пов'язаність позааудиторних виховних заходів із навчальним процесом;

По-четверте - недостатнє залучення учнів до патріотичної діяльності;

По-п'яте - недостатня підготовленість викладачів соціально-гуманітарних дисциплін до реалізації їх виховних можливостей у патріотичному вихованні учнів.

Таким чином, національно-патріотичне виховання повинно бути спрямовано на формування:

- наукових знань, які розкривають основи національно-патріотичного виховання учнів;
- любові до своєї Батьківщини, свого народу;
- гордості за героїчну історію своєї Вітчизни;
- шанобливого ставлення до історичного минулого українського народу, його мови, традицій, звичаїв та обрядів;
- прагнення до підвищення добробуту та авторитету свого народу, держави;
- виховання активної життєвої позиції і готовності проводити активну роботу щодо забезпечення законності і правопорядку у суспільстві, захисту конституційних прав і свобод громадян;
- взаєморозуміння та поваги до інших націй і народів.

Як засвідчує практика, національно-патріотичне виховання є ефективним, якщо у навчальному закладі забезпечується: системність засвоєння культурно-історичних, морально-духовних, естетичних знань і цінностей, глибоке пізнання учнями національних традицій, звичаїв, обрядів, оволодіння кращими світовими духовними і культурними цінностями.

У центрі виховного процесу повинна стояти дитина, яка розвивається, формує свій світогляд і утверджується як особистість у тісній співпраці батьків, родини, педагогічного колективу, органу учнівського самоврядування, громадськості на базі знань історії, традицій та звичаїв народу, національної свідомості.

У зв'язку з цим варто звернути увагу на «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді», затверджену наказом Міністерства освіти і науки України № 641 від 16 червня 2015 року.

Мета Концепції національно-патріотичного виховання полягає у створенні методологічних засад для системної і цілеспрямованої діяльності органів державної влади і громадськості щодо виховання молодшої людини – патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури.

Згідно з нею, ідеалом виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинений національно свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення.

Національно-патріотичне виховання формується на прикладах історії становлення Української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури і спорту.

Серед основних принципів національно-патріотичного виховання (принцип національної спрямованості, принцип самоактивності й саморегуляції, принцип полі культурності, принцип соціальної відповідності, принцип історичної і соціальної пам'яті, принцип міжпоколінної наступності) засадничим є національна спрямованість виховання, що передбачає формування у молоді національної свідомості, любові до України, свого народу, шанобливого ставлення до його культури, здатності зберегти свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави.

Серйозною перешкодою національно-патріотичному вихованню є складна соціально-економічна ситуація в Україні, яка призвела до небаченого майнового розшарування суспільства, шахрайства, рейдерства, зростання злочинності, породила розчарування частини людей, особливо молоді, спровокувала або стимулювала масовий виїзд громадян на заробітки в зарубіжні країни.

Без планомірного і цілеспрямованого впровадження українознавства у систему освіти, починаючи з родини, дошкільних установ, загальноосвітньої школи і завершуючи всіма ланками вищої і спеціальної освіти, неможливо зреалізувати програму національно-державницького і патріотичного виховання.

Не можна виховати українського патріота за межами національної свідомості, без утвердження українськості, засвоєння національних символів, у тому числі і в мовній сфері. Тут синдром малоросійства, меншовартості засів дуже глибоко і передався навіть тим, хто народився вже не в радянській імперії, а в незалежній Україні й опанував державну мову. Звичним явищем у містах України є спілкування учнів українською мовою на уроках, а на перервах, після занять, у побуті багато з них переходять на російську мову чи суржик. У цьому винні сім'я, школа, атмосфера в суспільстві, усі шаблі влади.

Формами роботи з питань національно-патріотичного виховання в навчальному закладі можуть бути:

- робота з використанням традицій українського козацтва, наприклад, всеукраїнська гра «Джура Сокіл», яка замінила відому за радянських часів «Зарницю»;
- посилення державно-патріотичної спрямованості у викладанні дисциплін загальноосвітньої школи та залучення юнаків і дівчат до вивчення історії та культури України через різноманітні види позакласної роботи;
- пропагування кращих здобутків національної культурної і духовної спадщини, залучення дітей до самодіяльної художньої творчості, діяльності фольклорних колективів, творчих об'єднань, клубів за інтересами тощо;
- відзначення державних свят як способу піднесення національно-патріотичних почуттів учнів;
- відзначення народних, традиційних, обрядових свят у загальноосвітніх, професійних навчальних закладах та залучення учнівської молоді до

їхнього проведення органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями;

- створення сценаріїв та проведення заходів, присвячених визначним особистостям, подіям, датам вітчизняної історії.;
- робота учнів у трудових та волонтерських загонах молодіжних громадських організацій, діяльність яких спрямована на реставрацію та відновлення пам'яток історії, культури та архітектури, меморіальних комплексів та ін.;
- організація та проведення культурно-мистецьких, спортивних та дозвільних, туристично-краєзнавчих заходів, спрямованих на розвиток інтелектуальних, творчих і спортивних здібностей учнів;
- екскурсійно-туристична робота (розробка екскурсійних маршрутів, схем історичних та пам'ятних місць міста, району, області, України);
- спортивно-оздоровча діяльність (організація Днів здоров'я, пішохідних та водних походів тощо);
- проведення зустрічей з діячами сучасної культури, мистецтва, науки, видатними спортсменами;
- вдалими та ефективними можуть бути також невеликі за обсягом акції, що не потребують значного вкладання коштів (для прикладу можна пригадати молодіжні вечори патріотичної пісні);

До науково-методичної роботи з національно-патріотичного виховання слід віднести:

- підготовку та видання методичних розробок з національно-патріотичного та морального виховання;
- опрацювання, узагальнення та поширення інформації про практичний досвід навчальних закладів у цій галузі; вивчення та узагальнення передового досвіду національно-патріотичного виховання;
- створення необхідної матеріально-технічної бази для практичної роботи з національно-патріотичного виховання (спортивний інвентар, оргтехніка, література, кінофільми, карти, схеми, фінансування екскурсій тощо);
- розроблення постійно діючого розкладу молодіжних вечорів, історичних, літературних, етно-фольклорних конференцій, святкових вікторин;
- організацію екскурсій, поїздок, походів, спортивних змагань, олімпіад за окремою програмою;
- створення ініціативного координаційного органу для науково-методичного спрямування роботи з національно-патріотичного виховання тощо.

Навчальний заклад повинен розвиватись і крокувати в ногу з поступом життя, шукати нові шляхи оптимізації сучасного патріотичного виховання. Він має забезпечувати своїм вихованцям можливості розширення особистісних перспектив відповідно до демократичних та плюралістичних тенденцій розвитку суспільства. Проте потенціал навчального закладу обмежується матеріальними,

організаційними, культурними, технологічними, ідеологічними та іншими суспільними обставинами.

Без любові до своєї Батьківщини, без утвердження патріотичної свідомості, ідеї нації як політичної спільноти, об'єднаної історичною долею, державною мовою, інститутом громадянства, без визнання гідності людини й цінності людської особистості як ключового елемента права, без продукування й культивування системи ціннісних орієнтацій загально цивілізованого характеру у сфері не лише культури, освіти, науки, але й економіки та політики, годі сподіватися на динамічну трансформацію української патріотичної молоді в суспільстві.

І можна бути впевненому, що все, що сьогодні дає навчальний заклад для виховання юного патріота, в майбутньому дасть позитивні наслідки, допоможе краще зрозуміти велич і невмирущість святинь рідної Вітчизни, проіннятися гордістю за свій народ та країну.

Література:

1. Бака М. М. Фізичне і військово-патріотичне виховання молоді: навч.-метод. посібн. / М. М. Бака, В. П. Корж. – К. : Книга пам'яті України, 2004. – 460 с.
2. Березін А.М. Психологічні чинники формування національної свідомості // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 10. – С. 54-56
3. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. – Київ, 2014. – 29 с.
4. Васянович Г. П. Мета завдання та принципи патріотичного виховання студентської молоді / Г. П. Васянович // Вибрані твори: збірник наукових праць в 5-ти т. - Львів: Сполом, 2010. - С 424-431.
5. Головінський І. Національна свідомість як рушійна сила державотворення. Психологічна інтерпретація. – К., 2004.
6. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави // Рідна школа. – 2001. – № 2.
7. Завалевський Ю. І. Громадянське виховання старшокласників: проблеми, досвід, перспективи / Ю. І. Завалевський. – Київ, 2003. – 104 с.
8. Калакура Я. Історична пам'ять як чинник самоідентифікації українців // Українознавство. – 2004. – Ч.3-4. – С. 206-210.
9. Коць Т. Національно-мовне виховання в родині і школі // Українознавство. – 2007. – № 4.
10. Кіндрат В. К. Формування патріотизму в школярів у концепції
11. В. О. Сухомлинського / В. К. Кіндрат // Педагогіка і психологія. -1998. - № 3. - С 56 - 63.